

ADAM J. KOSTO

HOSTAGES IN THE MIDDLE AGES

(Oxford, Oxford University Press, 2012. 281 o.
ISBN 978-0-19-965170-2, 60 angol font, 99 USA dollár)

A szerző a Columbia University oktatója, több korábbi monográfia szerzője.⁵ Igen nagy alapos-sággal járja körül könyve bevezetőjében a középkori túsadás és túszedés gyakorlatát, mindvégig megkülönböztetett figyelmet szentelve a jogi megítélésnek. E kötet is meggyőző bizonyítéka annak a folyamatnak, melynek során a kutatás az egyes hadtörténeti részkérdésekre koncentrálni egy tág időhatáron belül, olykor több történeti korszakot is átfogva. Előre bocsátva megállapítható, hogy a tús általában egy egyezményért személyében vállal kezességet, s ebben a minőségében határozottan megkülönböztetendő – és gondosan meg is különböztették – a fogolytól, rabtól vagy éppen a hadifogolytól. A túszt nem váltságdíj nyereséért – pontosabban nem a tús váltságdíjáért – állítják. Jogi helyzetének jellemzője, hogy személyes szabadságát átmenetileg elveszíti, vagy annak elvesztését kockáztatja, illetve, hogy a túsokat általában felajánlják, kiválasztják, semmint erőszakkal elragadják, szedik (szemben a modern kori gyakorlattal).

Számos ponton a középkori megítélés elválik a modern kori nemzetközi jogétól, ami a szakirodalomban is számos félreértéshez vezetett. A korabeli megítélésre remek példa II. János francia király (1350–1364) esete, aki Poitiers-nél esik angol fogságba. 1360-ban úgy engedik el, hogy a franciák túsokat állítanak kezésül, mégpedig nyolcvanháromat. Közülük 16-an már korábban fogságba estek, így ők korábbi hadifogoly státuszukat cserélték fel a túsok jogállására. Majd amikor ismét harcok törtek ki 1369-ben, a korábbi túsokból ismét foglyok válnak. Nem véletlenül a magyar Anonymus által megörökített túszedési gyakorlatot is a korra jellemző forrásként említi meg (18. o.), ami a magyar kutatás számára is értékes, hiszen a magunk Anonymus-kommentárjában még nem tudunk megfelelő szakirodalmat idézni a magyar forrásban leírtakhoz. Lényeges, hogy a kezességükkel támogatott szerződésnek van-e határideje, ami annak lejártával, illetve a benne foglaltak teljesülésével visszaállítja korábbi jogi állapotukat. Am előfordult, hogy a túsokat, pl. béke, vagy éppen szövetség biztosítékeként határidő megjelölése nélkül állították ki, míg túsüznet esetében adva volt az időbeli korlát. Lényeges, hogy a tús és a túszt állító között komolyabb társadalmi vagy rokoni kapcsolat legyen, ezért pl. sokszor fiúgyermekeket állítottak túsul. A túsok alkalmazása a középkori tárgyalási és szerződéskötési gyakorlatnak szerves és sikeresen alkalmazott technikája volt, noha a gyakorlat a középkor folyamán sokat változott. Különösen érdekes, hogy milyen szoros kapcsolat állt fenn a fiatalok, gyerekek udvarba küldése és a „tús-szerep” között: mintegy átjárás volt közöttük, melyre a legfrappánsabb példa a *Waltharius*-ban a főhősnek Attila udvarában túsoként kapott neveltetése. A szabad mozgás garanciája sok esetben tús adása volt, mint amikor II. Ottó német császár 978-ban csak akkor lett volna hajlandó párbajt vívni Lothár nyugati-frank királlyal, ha garantálják személyének sértetlenségét az odautazás során, miként Tassilo 781-ben Nagy Károlytól kapott biztosítékként túsokat, hogy Wormsba akadálytalanul eljuthasson és ott le tudja tenni a megkívánt hűségesküt.

Elemzéseiben a szerző komoly, 1500 esetet összegyűjtő adatbázis alapján dolgozott, s tipizálta, elemezte az egymással összehasonlítható eseteket, így például a túsok sérelmére elkövetett erőszak alakulását. A tús felett rendelkezőnek joga volt a szerződés megsértése esetén az erőszakra, de ezzel igen körültekintően éltek. A vizsgált nagyszámú példából mindössze alig harminc esetben került sor kivégzésekre. A könyvnek egyébként mindvégig erőssége, hogy nagyszámú, statisztikailag is értékelhető adatgyűjtésre alapozva fogalmazza meg következtetéseit, az esetek egy része pedig táblázatba foglalva is tanulmányozható.

⁵ Making Agreements in Medieval Catalonia: Power, Order, and the Written Word, 1000–1200. Cambridge, 2001.; The Experience of Power in Medieval Europe, 950–1350. Aldershot, 2005.; Charters, Cartularies, and Archives: The Preservation and Transmission of Documents in the Medieval West. Toronto, 2002.; Documentary Practices and the Laity in the Early Middle Ages. Cambridge, 2012.

Érdekes a nők szerepének a vizsgálata. Megállapítja, hogy a túsok között az 1100 előtti esetekben nők alig fordulnak elő, hiszen a túszállítás női megfelelője volt a leánygyermek, özvegyek feleségül adása, amint a már említett magyar Anonymus honfoglalás történetében is előfordul. 1100 után gyakoribbá válik a leánygyermek túszul adása. Igaz, a XII. századi ibériai *fueros* tiltották a női túszadást, ennek hátterében inkább a pogányokkal szembeni fenntartások álltak. Magyar szempontból érdekes a bizánci szolgálatban álló genovai érdekeltségű Symon Musonus esetének említése, akit rokonai túszul vételével kényszerítettek arra, hogy a harmadik kereszties hadjárat idején magyarokat kedvező áron szállítson át hajójával, vélhetően Konstantinápolyból Európába.⁶

A XII. századtól megnövekszik a túszadásra vonatkozó források száma, nyilván nem függetlenül az írásbeliség robbanásszerű növekedésétől. 1213-ban Fülöp Ágost a flamandoktól 159 túszt kér a béke garantálásaként, s mindnyájuknak a nevét is feljegyzik, még azt is, ha azok a későbbiekben megszöktek vagy valamilyen oknál fogva szem elől tévesztették őket. Hasonló módon 1162-ben Piacenza és a német császár között a békét 500, a császár által kiválasztott túszt átadása garantálta. Háromhavonkénti váltásban hetvenen teljesítették ezt a kötelezettséget; ha azt megtagadták volna, száműzetés és vagyonvesztés fenyegette volna őket.

A Százéves háború alatt különösen város ostromok során vált szokásossá, hogy a védők túsokat állítottak, amennyiben az erősség védői kötelezték magukat arra, hogy a közben esetleg megérkező felmentő sereggel nem működnek együtt. Korai kezdetek után hasonlóképpen a Százéves háború idején vált általánossá a váltságdíj-fizetés ígérete fejében állított túszállítási gyakorlat. Charles de Blois királyi rokonként 700 000 ecus fejében szabadulhatott, melynek persze csak töredékét fizették ki ténylegesen. Ennek biztosítékeként két fiát állította ki túszul, valamint feltételesen további 15 francia túszt, akiket akkor vettek volna be ténylegesen a túsok közé, ha a fiúk megszöktek vagy meghalnak. A feltételek teljesítése jócskán elhúzódtott 1347 után, s egyikük meg is halt 1385-ben, míg másikuk a kifizetetlen összeg ellenére is visszanyerte szabadságát 1387-ben. Más esetben a túsok jobban jártak, amennyiben pénzbeli vagy egyéb módon, lovak, birtokok formájában kárpótlást kaptak a túszként töltött időért. Sőt, a XV. századra nem egyszer szerződésben biztosították a túsokat megillető jogokat, olykor még a fogadót is megnevezve, hogy hol tarthatják őket, rögzítve szolgálk, lovaik, a nekik járó étkezések számát. A túsokkal kapcsolatos gyakorlati kérdések a XIV. századra bekerültek az itt vizsgált helyi francia és angol joggyakorlatba, melyről számos korabeli forrás is fennmaradt. Hasonlóképpen a lovagi testületek, a lovagi testvérré fogadás napi gyakorlatába is bekerült, amennyiben a társ(ak)nak kölcsönösen (anyagi) és személyi (magát túszként kínálva fel) felelősséget kellett vállalni ilyen esetekben.

A kötet zárófejezete a túsok állításával, a túsok felajánlásnak elfogadásával kapcsolatos etikai vonatkozásokat vizsgálja, azt, hogy a felek közül kinek és mennyiben jelentett a gyakorlat „honor”-t, megbecsülést, mennyiben sérült az uralkodói tekintélye, ha elfogadta vagy éppen visszautasította az ilyen ajánlatot. Az egyházi jogalkotásban Gratianus decretumától kezdve nyer teret, szabályozva az egyháziak aktív és passzív viszonyulását az elterjedt joggyakorlathoz. A túszállítás középkori gyakorlata a XV–XVI. század folyamán háttérbe szorult, majd eltűnt az európai joggyakorlatból; igaz, az 1748-as aacheni egyezménybe még belefoglalták Suffolk grófját az egyezmény jogi biztosítójaként, ám a gyakorlat ekkora már régen nemzetközi jogi archaizmusnak volt tekinthető.

A széles forrásbázist, köztük magyar vonatkozásúakat is feldolgozó hadtörténeti-jogtörténeti mű joggal ösztönözheti a hazai medievistákat a bemutatott jogi gyakorlat vizsgálatára.

Veszprémy László

⁶ A hivatkozott hely: *Angelo Sanguineti, Gerolamo Bertolotto: Nuova serie di documenti sulle relazioni di Genova coll'imperio bizantino. Atti della società ligure di storia patria*, 28. (1896–1898) 339–573. o., itt 472–473. o., de számos további kiadása is rendelkezésre áll.